

MATS SVEGFORS:

Demokratin och krisrecepten

De politiska problemen har inte skapats av väljarna utan snarare i den politiska beslutsapparaten. Recept mot den ekonomiska krisen står då knappast att finna i att göra denna beslutsapparat mera oberoende av väljarna. Den radikala omprövning som är nödvändig förutsätter att krafter som hittills inte mobiliserats nu ges utrymme. Detta motiverar snarare ökad öppenhet än den ökade slutenhet som allt oftare krävs. Detta gäller såväl kraven på samlingsregering som kraven på införande av löntagarfonder. Detta hävdar Mats Svegfors, redaktör för Svensk Tidskrift, i denna artikel.

På våren 1980 presenterade regeringen – Fälldin 2 – den reviderade finansplanen och kompletteringspropositionen. Samtidigt förelades också riksdagen den sk långtidsbudgeten. I denna angavs att statens budgetunderskott för budgetåret 1981/82 förväntades uppgå till 64,8 miljarder kronor. Ett drygt halvår senare – vid årsskiftet 80/81 – angavs att underskottet för 81/82 budgeterats till 67,6 miljarder kronor – dvs 2,9 miljarder kronor mer än i långtidsbudgeten. I den kompletteringsproposition som framlades några månader senare hade underskottet räknats upp till 74,9 miljarder kronor – denna gång en ökning med 7,3 miljarder kronor. I den budgetproposition som nyligen förelagts riksdagen beräknas budgetunderskottet för innevarande budgetår uppgå till 78,2 miljarder kronor – en ökning som denna gång uppgår till 3,3 miljarder kronor.

Budgetunderskottet för innevarande budgetår har på mindre än två år räknats upp från 64,8 miljarder kronor till 78,2 miljarder kronor – dvs med 13,4 miljarder kronor. Fortfarande återstår två ”uppräkningstillfällen”. Först skall regeringen göra en ny beräkning i den kompletteringsproposition som läggs fram i vår. Därefter skall ”bokslut” göras när budgetåret väl löpt till ända. En inte alltför djärv gissning är att budgetunderskottet vid dessa båda tillfällen kommer att räknas upp ytterligare.

Såväl de nyss redovisade siffrornas absoluta storlek som den förändring som bedömningarna genomgått visar på en samhällsekonomi som inte fungerar såsom po-

politikerna förväntar sig och som tycks vara mycket svår att styra. Denna vilshenhet i tillvaron gäller — om än kanske i olika utsträckning — samtliga de politiska partierna.

Måhända ligger det i det politiska spelets natur att den vilshenhet som borde vara omöjlig att förneka likväl förnekas. De olika partierna framträder alltjämt med betydande säkerhet och ger sken av att det ekonomiska skeendet är under kontroll — eller åtminstone skulle vara under kontroll om bara rätt parti kom till makten respektive finge stöd i riksdagen för sin politik.

För stort politikerförtroende

Till följd av det stora politikerförtroende (!) som finns i landet godtar väljarna politikernas underförstådda budskap och väntar att allt skall rätta till sig. De flesta väljare föreställer sig att det ändå måste finnas såväl kunskap om den ekonomiska krisen som recept mot den hos politikerna. Möjligtvis tror väljarna att politiker och partier av politiska skäl inte vill klämma fram med vare sig analys eller recept. Det förutsätts ju vara politiskt obekvämt eller rent av politiskt "omöjligt" att vidta de nödvändiga åtgärder som situationen kräver. Men bakom allt måste väl politikerna ändå ha kunskapen och recepten. Det är bara det att man inte fört fram dem ännu.

Men så är det inte. Politikerna är precis lika vilshna som deras praktiska politik och politiska förkunnelse utvisar. Det recept som inte förts fram till väljarna finns inte. Väljarna kan lugnt utgå från att ju säkrare

en politiker ger intryck av att vara ju säkrare grund har han för sin säkerhet. Sveriges ekonomiska situation är så komplicerad och svårbedömlig att säkerhet endast utvisar okunskap eller också direkt uppstår att missleda.

I en situation av vilshenhet — en situation där vedertagen analys och vedertaget recept inte längre räcker till — är en radikal omprövning på sin plats. Skall en sådan omprövning ge ett lyckosamt resultat kräver den att intellektuella resurser mobiliseras i en ärlig ansträngning att ifrågasätta för att finna nya svar. Redan i gångspunkten ligger att de nya recepten inte kan se likadana ut som de gamla.

Varför är nu dessa förhållanden så? Männa påpekan den angelägna att göra. Jo, under senare tid har allt oftare diskussionen om hur den ekonomiska krisen skall lösas tagit sin utgångspunkt i ett starkt motsättning mellan å ena sidan den politiska beslutsapparaten och å andra sidan det svenska folket. I olika sammanhang och från olika håll har hävdats att för att opinionen i olika avseenden skulle omfatta en nödvändig politik. Det skulle alltså föreligga en motsättning mellan demokratin och de recept som krävs för att återvinna ekonomisk balans.

En politisk kartell

Mest uttalat har denna tes utvecklats av den folkpartistiske statsvetaren och dagsgästmannen Daniel Tarschys i en artikel i Dagens Nyheter i början av året. Tarschys beskriver olika "systemegenskaper" som

praktiken medger och medför regimskiften. Dessa systemegenskaper sätter för snäva gränser för regeringens politik. Därmed skulle enligt Tarschys krävas att förutsättningar skapades för "en regering med brett underlag och rejäl livslängd".

Tarschys utgår implicit ifrån att orsaken till landets ekonomiska problem ligger hos valmanskåren — inte hos den politiska beslutsapparaten. Tarschys förordar ett slags temporärt upphävande av demokratin genom en kartellöverenskommelse mellan de politiska partierna. Oberoende av hur valmännen lägger sin röst i riksdagsvalet skall regeringen sitta kvar. Förslaget tar sin utgångspunkt — för att ge det en positiv tolkning — i den idealistiska föreställningen att demokratin fungerar rent skolboksmässigt. Majoritetsbesluten i riksdagen förutsätts direkt återspegla majoriteten i folkopinionen. Därmed förutsätter andra riksdagsbeslut — som är nödvändiga för att den ekonomiska krisen skall lösas — att man endera byter folk eller avskär folkets möjligheter att byta regering. Det är med förlov sagt en blåögd föreställning. Det är sannerligen inte på grund av tvingande krav från folkopinionen som den offentliga sektorn har svällt över alla breddar. I själva verket är det så att den politiska maktapparaten i vid bemärkelse — partiapparater, organisationer, myndigheter m fl — har genererat ständiga krav på utbyggnad av den offentliga sektorn. Väljarna har aldrig krävt denna utbyggnad. De har i bästa fall medvetet tolererat den. Om inte politiker av olika kulörer likt efterhängsna damm-

sugarförsäljare sålt sin politik — som enbart angivits ha plussidor — hade vi *inte* haft den offentliga sektor och det budgetunderskott som vi har idag.

När Tarschys föreslår en samlingsregering mellan de fyra stora partierna innebär det att den politiska beslutsapparat som har genererat våra problem ges ett än starkare skydd mot påverkan utifrån. Det borde säga sig självt att detta inte är ägnat att ändra på den inriktning av besluten som just denna politiska beslutsapparat har givit. Denna insikt vinner man emellertid först när man inser att de politiska partierna och den offentliga reformapparaten i stort inte sitter inne med några "hemliga" recept för hur krisen skall lösas.

Breda lösningar om skatten

Vad som nu har sagts om förslagen till en samlingsregering har också relevans för den nyligen ingångna skattekompromissen mellan socialdemokraterna och mittenpartierna. Det viktiga har sagts vara just att det finns ett brett stöd i riksdagen för uppgörelsen. Men tänk tanken att denna "Haga-uppgörelse" i skattefrågan lider av motsvarande brister som tidigare politiska beslut med bred förankring i mitten. Tänk tanken att skatteöverenskommelsen är i sak dålig och snarare medverkar till att ytterligare förvärra de ekonomiska problemen än att avhjälpa dem. Ligger det då något värde i att stödet för skatteöverenskommelsen är så brett att det krävs mycket omvälvande förändringar i väljarmönstret för att den skall ändras. Breda

lösningar i enskilda sakfrågor lider av samma svaghet som den mer generellt breda lösning som en samlingsregering utgör. Det blir i praktiken mycket svårt att ändra på fattade beslut. Under förutsättning att de brister som finns i redan fattade beslut mera är avhängiga av brister i det politiska etablissemangen än av brister hos det svenska folket så bidrar inte olika typer av breda lösningar till den radikala omprövning som de ekonomiska problemen uppenbart kräver. De breda lösningarna blir då i stället ett sätt att neutralisera den enda faktor som faktiskt skulle kunna tvinga fram en radikal omprövning — nämligen väljarnas demokratiska möjlighet att ändra riksdagsmajoritet och därmed byta ut regeringen.

Nödvändiga löntagarfonder

I ytterligare ett sammanhang vädras den föregivna konflikten mellan en nödvändig politik och folkopinionen. I diskussionen kring löntagarfonder hävdas från LO och socialdemokratiskt håll att löntagarfonderna utgör den erforderliga syntesen mellan å ena sidan kravet på en höjd vinstnivå och å andra sidan vad som är fördelningspolitiskt acceptabelt för löntagarna.

Landets löntagare förutsätts inte godta de fördelningspolitiska resultat som uppstår om vinsterna ökar på det sätt som är nödvändigt. Följaktligen skall löntagarfonder införas som tar bort den vinstökning som är nödvändig. Först därigenom kan det göras möjligt för denna vinstökning att uppstå!?

Det är med mycket stor sannolikhet li-

kadant med hänsynen till fördelningspolitiska opinioner som med hänsynen till andra opinioner. Problemet är inte opinionerna utan de opinionsbildare som under hänvisning till opinionerna hävdar att något visst är nödvändigt. Löntagarfonderna behövs inte därför att människorna säger nej till vinstökningen och de fördelningspolitiska resultat denna ger. Löntagarfonderna "behövs" i stället därför att LO och SAP ställer ett ultimativt krav att dessa genomförs. Däri ligger nödvändigheten. När den organiserade arbetarrörelsen därför säger att landet inte kommer att tillåtas att återhämta sig ekonomiskt utan löntagarfonder, så är det rörelsen — inte människorna — som ställer kravet.

Under hänvisning till de ekonomiska problemen kommer allehanda politiska krav att framställas som nödvändiga under de närmaste åren om den ekonomiska krisen skall avvärras. Det finns all anledning att se med stor misstänksamhet på politiker som genom sådana "nödvändighetsrecept" uppträder med säkra svar på komplicerade frågor. Inte minst finns anledning att hysa denna misstänksamhet när de recept som ställs ut innebär förslagsställaren eller den del av det svenska etablissemangen som han representerar skall förstärka sin maktställning i ett annat avseende. Påståenden om att denna maktförstärkning är ett uttryck för ultimativa krav från folkopinionen eller verkheten kan tas med en betydande nypasitet. Här i Sverige — som i alla andra länder — kommer krav på mindre demokrati

mindre marknadsekonomi anges vara oeftergivliga om landets problem skall kunna lösas.

Samling kring löntagarfonder

Om man skall förena de tunga kraven från mittfältet i svensk politik som framställs som nödvändiga för att lösa landets problem skulle den samlade bilden se ut enligt följande. En bred samling i mitten skall enas om att bilda regering som sedan sitter

kvar tämligen oberoende av valutslagen i de närmaste valen. Denna breda samling genomför tillsammans "någon form av löntagarfonder" — för att citera en fp-proposition för några år sedan. Får man förmoda att detta varken är ett ultimativt krav från verkligheten eller väljarna. Personligen tror jag att väljarnas krav ser anorlunda ut. Jag tror att väljarna ligger bra mycket närmare verkligheten än det politiska etablissemanget som format svensk politik från slutet av sextioalet.